

A 2007-ben megjelent könyv a zeneszerző alkotásmódját, zenéjének nyelvi eszközeit vizsgálja. Frank Oszkár szövegközi kottapéldákkal gazdagon elemzi a tempót, a ritmust, a hangnemet, a dallamot, a felrakást, az ornamentikát, a formálást, a harmóniákat és a modulációt a romantikus zeneköltő e különösen fontos műcsoportjaiban.

A könyv II. fejezete: Prelúdók

Chopin gondosan tanulmányozta és naponta játszotta Bach Wohltemperiertes Klavier-jának darabjait. Elsősorban innen merített inspirációt a Prelúdók megalkotásához, bár kortársai közül Hummel, Kalkbrenner, Moscheles is írt prelúdiumokat. Chopin – Bach mintáját követve – szintén sorra veszi a dúr és moll hangnemeket, de nem kromatikusan, hanem a kvintkör szerint haladva. A Chopin prelúdók nem igazi előjátékok abban az értelemben, hogy egy másik darab, például fuga elé kívánkoznak, hanem önálló, folytatást nem igénylő darabok. A legnagyobb különbséget Bach és Chopin sorozata között azonban nem ez, hanem a darabok belső tartalma jelenti. Chopin prelúdjei szubjektív, önvallomásszerű alkotások. Mindegyik darab sajátos, egyéni arculatú, amellet, hogy valamilyen mély stilisztikai rokonság mégis egymáshoz köti őket. A más időpontban keletkezett Asz-dúr (1834) és cisz-moll (1841) prelúd nem illik a sorozatba. A prelúdók (beleértve az 1841-ben írt különálló cisz-mollt is) az életmű legkiválóbb darabjai közé tartoznak, rendkívüli tömörségük, változatosságuk, kifejező erejük és gondos megmunkáltságuk következtében.

Chopin az 1839-ben op. 28 szám alatt megjelent 24 prelúd többségét Mallorca szigetén, az elhagyatott Val de Mosa kolostor egyik cellájában komponálta. A környezet ridegsége, a magány, a betegség és a zord időjárás bizonyára nyomasztóan hatott rá, és ez a lelkiállapot nemcsak a sorozat jó néhány darabján, hanem az ez időben komponált egyéb műveken (cisz-moll scherzo, c-moll polonéz, b-moll szonáta) is érezhető.

A sorozat prelúdium jellege elsősorban oly módon érvényesül, hogy mindegyik darabon egy-egy alapmotívum, egy-egy mozgásforma vonul végig. Ezen belül azonban sokféle a darabok karaktere. Akad közöttük motorikus mozgású, etűdszerű, derűs, könnyed, táncos, lírikus, szomorú, gyászos, viharos erejű, „forradalmi” hangú. A szüntelen, totális mozgás miatt etűdszerűnek minősíthető például a C-dúr, D-dúr, Esz-dúr prelúd. Gyászos hangulatot áraszt az á-moll, é-moll, h-moll, c-moll prelúd. Dallamos, lírikus a Fisz-dúr, B-dúr prelúd. A forradalmi hangú prelúdok közé sorolható a fisz-moll, gisz-moll, b-moll, f-moll, g-moll, d-moll hangnemű. Akad olyan darab, amelyik nehezen társítható karakter szempontjából más darabokkal. Például a rövid, kecses, mazurka ritmusú A-dúr prelúdre mindenképpen érvényes a mazurkáknál említett Chopin-megjegyzés, amely szerint e darabokat szeretni való apró gyermekeinek tekintette. A Desz-dúr prelúd noktürnszerű, álmodozó szélső szakaszai és a „mániákusan” kopogó orgonapontot hangoztató, drámai középrész miatt a románc műfajába sorolható. (Ez a mű az ugyancsak noktürn jellegű Fantaisie-impromptu ellenpárja, ahol két mozgalmas cisz-moll rész között helyezkedik el a lírikus Desz-dúr szakasz.) Az ünnepélyes, határozott hangú, pontozott ritmikájú É-dúr prelúd sem igen társítható a többi prelúddal.

A következőkben vizsgáljunk meg röviden néhány darabot.

1. *C-dúr*, Agitato, 2/8

A mű igazi sorozat-elindító darab. Egyetlen alapmotívumot kibontó, 8-, 16-, 10-ütemes részekből álló, egytagú forma. A motívumismétlő utolsó 10 ütem az erősen kibővült, 8 + 16 ütemes periódushoz csatlakozó kódának tekinthető. A művön végigvonuló alapmotívum háromféle elemből tevődik össze:

(op.28/1)

A hangnem végig C-dúr, de az erősödő, gyorsuló középső részben alterált díszítő hangok színesítik a hangzást. Az alapmotívum nyújtott hangjainak többsége lefelé, illetve felfelé törekvő késleltetés. Sok helyen fordul elő a hangsor, illetve az akkord 6. hangja váltóhang vagy késleltetés formájában, illetve szextakkord tagjaként. Például a következő ütemekben:

(op. 28/1)

Jelentős dinamikai hullámlás nincs a műben, az „Agitato” (izgatott, szenvedélyes) jelleget a szüntelen, tág törtakkordos mozgás, a poliritmika, a gyorsuló tempó juttatja kifejezésre.

2. á-moll, Lento, C

A második prelűdöt különös hangulatú ostinato kísérete, változó hangneme, bizonytalan lezárásai miatt egyes kortársak és kritikusok szokatlannak, sőt csúnyának tekintették. *James Gibbons Huneker* amerikai zenekritikus (1857–1921) például ezt írja: „Ez a prelűd csúnya, nyomorult, kétségbeesett, majdnem groteszk és diszharmonikus”⁸ *Kleczynski* lengyel zenekritikus véleménye: „Nem szabad játszani, mert nagyon furcsa.”⁹ A darab fő jellemzője az alterált váltóhangokkal tűzdelt, lassan, egyenletesen mozgó ostinato kíséret (vö.: Bartók: „Lassú vergődés” a Tíz könnyű zongoradarabból) és a sóhajtó kvartugrással induló, majd a b-moll szonáta gyászindulójának ritmusa szerint folytatódó dallammotívum. A domináns hangnemben, é-mollban induló mű három változó magasságú frázisból áll, a harmadik frázis rövid kódával hosszabbodik meg. Az első frázist kétütemes, a harmadik frázist együtemes kíséret-előzetes vezeti be. A fráziskezdő hangok belépési ideje és hosszúsága változó: először az ütem első negyedéről indulva háromnegyed + nyolcad, másodszer a 3. negyedről indulva negyed + nyolcad, harmadszor pedig a 2. negyedről indulva hatnegyed + nyolcad hosszúságú. A domináns hangnemű kezdés, az imbolygó kíséret, a változó időpontú belépések, a nyitva maradó frázisvégek a bizonytalanság érzetét keltik, de a művet lezáró akkordok végül is határozott kadenciát alkotnak.

A mű hangnemi felépítése: é-moll, G-dúr; h-moll, D-dúr, ~~~ [bizonytalan] á-moll. A harmóniákat a következő vázlat szemlélteti:

(op. 28/2)

The image shows a musical score for the first phrase of the second prelude. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff contains a melodic line with a series of notes and rests, while the bass staff contains a rhythmic accompaniment of chords and single notes. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is common time (C). The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. Below the bass staff, there are three labels: 'é-', 'G-', and 'h-', which likely refer to the starting notes of the three phrases mentioned in the text.

D - ~ á -)

4. *é-moll*, Largo, ♩

A 12+11 ütemes, lezáratlan nagyperiódusból és ehhez csatlakozó kétütemes kódából álló mű ostinato kísérete szép példája az egy hangnemen belüli, kromatikusan ereszkedő harmóniai vonulatnak. A hangnem – rövid á-moll és G-dúr kitérésektől eltekintve – végig é-moll. A lassan mozgó, ismétlődő akkordok felett sóhajtó szekundlépésekből álló, halk dallam szól, amely a periódus első frázisában két alkalommal, a 9. és 12. ütemben tágul nagyobb ívvé, a második frázis közepe táján pedig felgyorsulva és felerősödve, szűkített szeptim felugrásokkal jut el az érzelmi csúcspontra. A periódus vége felé a hangerő elcsitul, a dallam újra kis hangterjedelművé válik. Háromszor ereszkedik le az alaphangra, de ezek a leérkezések bizonytalan hatást keltenek, mert mindig álzárlatszerű a harmóniai alátámasztásuk (VI. fok, késleltetett dúrkvartszext, emelt alapú, szűkterces IV⁷.) A harmadszori leérkezés után szünet szakítja meg a folyamatot, majd egészen halk, klasszikus kadencia zárja a prelűdöt. A következőkben vázlatosan, összevont ritmussal (ahol lehet, a felette levő dallamhanggal kiegészítve) közöljük a kíséret harmóniáit:

(op. 28/4)

The image displays a musical score for Op. 28/4, consisting of four systems of piano accompaniment. Each system features a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The first system includes a first ending bracket labeled '1.' above the treble staff. Chord symbols (G), (A), and (E) are written below the bass staff in the second system. The score concludes with a double bar line and repeat dots.

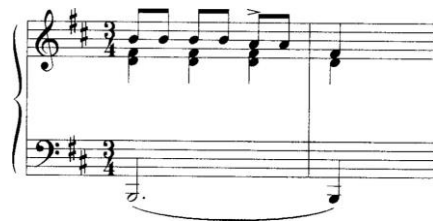
6. *h-moll*, Lento assai, 3/4

A szomorú „csellódallam” felett levő, lassan mozgó hangismétlések miatt vi-
gasztalan, őszi hangulat árad a műből. Ezt fejezik ki a basszusdallam egyre tá-
gabb, egyre magasabbra emelkedő törtakkordjai, a 6. ütemtől a felső szólamban
folytatódó motívumok és a 15. ütemben kezdődő második rész lehajló skálái is.

Közben, a 23-24. ütemben még egyszer megszólal a basszusban az első motívum
felemelkedő, panaszos sóhajtása, utána végkép lecsendesedik a darab a tartott
záróhang feletti, megszakított mozgással.

Formai szempontból a művet kétagú formának tekinthetjük. Az első tag (1-14
ütem) moduláló, nyílt periódus, a második tag (15-22. ütem) 4+4 ütemes periódus
álzárlat–egész zárlat szembeállításával. A négyütemes rövid kódában visszatér az
első motívum. A hangnem csaknem végig *h-moll*, csupán a 11-14. ütemben
található egy rövid, fájdalmas kitérés C-dúrba, a nápolyi hangnembe. A harmóni-
ák nem lépik túl a hagyományos kereteket, de feltűnő a kóda előtt a felső szólam
pentaton jellegű lehajlása a tonikai akkord kvintjére:

(op. 28/6)

8. *fisz-moll*, Molto agitato, C

Szüntelen mozgás, poliritmika, harmóniai és hangnemi változatosság jellemzi ezt a szenvedélyes darabot. A visszatérő szerkezeten belül a dinamika nagy ívet ír le. Halk indítás után két alkalommal, a 15-16. és a 22-23. ütemben érkezik el a *ff* csúcspontra, majd újra lehalkulva, *pp* végződik. Kétféle ritmikájú, a felső szólamban váltóhangokkal, átmenő hangokkal, késleltetésekkel bonyolított törtakkordok övezik a középszólamban levő témát. A törtakkordok felső hangjai mindenütt oktávval magasabban kopulázzák a dallamot. Az induló motívum faktúrája és mozgásformája az egész darabon végigvonul, csak az utolsó két ütemben áll le a mozgás. A ritmus háromféle rétege (triola, harmincketted, pontozott nyolcad) a következőképpen alkot egységet:

(op. 28/8)

A mű hangnemi felépítése: *fisz* – (cisz-h-á) – *fisz* – (Á-é-d-c-cesz-B-c-d-B-G-Esz est) – Cesz – esz – *fisz* – (h-cisz) – *fisz* – (Fisz) – *fisz*. A zárójelbe tett betűk a szekvenciák során ideiglenesen érintett hangnemeket jelzik. A *fisz-moll* alaphangnemtől való eltávolodás jelentős, a 8. ütemben például a -13 kvinttávolságú *cesz-moll* (enharmonikusan: -1 h-moll), a 12-13. ütemben a -9 kvinttávolságú *Cesz-dúr* is megszólal. A 15-16. ütem *esz-moll*ban (enharmonikus tercron hangnemben) hangzik, innen a 18. ütemben kromatikusan és enharmonikus átírással (*esz-moll* V. enh. *disz-moll* V. – *fisz-moll*) visszamodulál az alaphangnembe. A 29. ütemtől, a T-S funkciók egészen halk ismétlésével a variáns *dúr* (Fisz-dúr) is megjelenik, de a darab végül is *moll*ban fejeződik be.

A harmóniak között sok a késleltetett szűkített akkord, többek között 9 8 késleltetés is előfordul. A 9-11. ütemben F-orgonapont felett szólnak a c-mollba, B-dúrba illő harmóniak. A 25. ütemtől a belső dallam azonos magasságú hangismétlésekkel folytatódik és a törtakkordok felső hangjai veszik át egy időre dallamot. A 22. ütemben levő csúcspont után modális színezetű, a természetes mollba (eolba) illő akkordok ereszkednek alá. A záró kadenciában is modális fordulatot jelez a kiemelt III. fok (I – III – nápolyi szext, V₇, I). A melodikai díszítő hangok elhagyásával és a törtakkordok összevonásával a következőképpen vázolható a harmóniai felépítés:

(op. 28/8)

The musical score for op. 28/8 is presented in a piano format with a treble and bass clef. The key signature consists of two sharps (F# and C#). The score is divided into systems of four measures each, with measure numbers 1, 4, 7, 10, 13, and 16 indicated. The melody in the treble clef is a sequence of eighth notes, while the bass clef provides a harmonic accompaniment with chords and dyads. The notes are labeled with letters and accidentals: fisz, (cisz - h -), a), (A -), é - d - c - cesz - B - c -, d - B - g - G - Esz - esz), Cesz, esz, and fisz.

enharmonikus átírással a 8. ütemben (Asz I – [asz I enh. gisz I] = É III). A következő harmóniai vázlatban a hangnemváltások helyét csillag jelzi:

(op.28/9)

The image displays three systems of musical notation for piano, each consisting of a grand staff (treble and bass clefs). The notation is in common time (C) and features a key signature of two sharps (F# and C#). The first system begins with a first ending bracket (1.) over the first measure. The second system contains several asterisks (*) placed below the notes, indicating key changes. The third system concludes with a double bar line and repeat dots.

12. gisz-moll, Presto, 3/4

A darab fő jellegzetességét a felfelé törő, majd leereszkedő, „izgatottan lihegő” hangpárok és a negyedmozgású, hangsúlyozott kíséző akkordok alkotják. A formálás fantáziaszerűnek tekinthető: a háromtagú forma bővült szakaszokkal, szekvenciális átmenetekkel és kódával egészül ki. A nagy hangerő csak a kódában csökken le, de a halkítás után két *ff* oktáv zárja a művet. Figyelemre méltó a hangnemi felépítés. Az első, kibővült periódus utótagja a párhuzamos H-dúrba modulál. A 17. ütemtől mollszubdomináns váltakozik tonikával, utána h-mollba vált át, majd az ezután következő szekvenciális meghosszabbításban Á-dúr, á-moll, G-dúr hangnemeket érint. (A gisz-moll alaphangnemhez viszonyítva Á-dúr = nápolyi, G-dúr = közös tercű, -4 távolságú hangnem.) A 29. ütemben kezdődő középrész é-mollban indul, innen a 37. ütemben levő csúcspontot elérve, diszmollban, a molldomináns hangnemben ismétli a tercelő hangpárokat. A visszatérő szakasz végig megmarad az alaphangnemben és egész zárlattal végződik. Az 53-64. ütemben a kíséret lüktető mozgása szünetel, egy-egy hangsúlyozott akkord, illetve hosszan tartott kettősfogás kíséri az immár panaszosan lefelé hanyatló hangpárokat. A kódában újra indul a lüktetés. A kóda sem lép ki a tonális

keretből, csak a 71-72 ütemben levő lassítás helyén érinti röviden a nápolyi hangnemet:

(op.28/12)

A harmóniai és melodikai eszközöket vizsgálva, a jellegzetes késleltetések, átmenő hangok mellett két helyen, a 40. és a 64. ütemben találunk fel nem oldott, elugró 6-késleltetést.

15. Desz-dúr, Sostenuto C

A 27-ütemes Desz-dúr szakasz hangvétele a dúr hangnemű noktürnökre emlékeztet. Lágý, dallamos első része ismételt négyütemes mondat. Feltűnő a nyolcadértékekben mozgó domináns orgonapont (amely felett I, V₇, V₉ hangzik) és a szeptola átmenet a két mondat között, amely a visszatéréskor, a 79, ütemben tízes képletté sűrűsödik. (Az ilyen ornamentika is a noktürnökre jellemző.) A szakasz következő részét (9-18. ütem) mollba irányuló moduláció teszi ábrándossá. Figyelemre méltó a periódus első motívumának kétféle harmonizálásából fakadó hangnemváltozás. Először asz-mollban, másodsor szekunddal magasabban, b-mollban folytatódik:

(op. 28/15)

A periódus az utolsó motívum ismétlésével és a hozzá csatlakozó visszavezető motívummal 11-ütemessé bővül. A visszatérő első szakasz lezáratlanul nyitva marad, de a domináns orgonapont folytatódik.

A mű drámai hangvételi cisz-moll középrészben az orgonapont (az „esőcseppkopogás”) helye és jelentéstartalma megváltozik. Enharmonikusan gisszé, cisz-moll dominánsává átírva immár a felső szólamba kerül, a dallam az alsó szólamokba helyeződik át. Az első 8+8-ütemes nagyperiódus halkán, sejtelmesen indulva *ff*-ra erősödik fel és a kopulázott hangismétlés terccel magasabbra kerül. Végül a periódus vikariáló szextes (III₆ - I) fordulattal gisz-moll zárúhoz érkezik. A pontos ismétlés után induló második periódus már kevésbé drámai, inkább panaszos, szomorú. A hangnem végig cisz-moll, az orgonapont ezúttal a közép- szólamban hangzik, a *p* dinamika csak a periódus nyitva hagyott ismétlésekor megszólaló álzárlat helyén erősödik *forté*-vá. Érdemes felfigyelni ütemben levő álzárlatokra (VI₇-IV, illetve MD I-IV₉₈):

(op.28/15)

The image displays three systems of musical notation for piano accompaniment. The first system begins at measure 60, the second at measure 68. The music is written in C major (one sharp) and 4/4 time. A consistent organ point (pedal point) is present in the right hand, consisting of a sequence of chords: C major, F major, C major, F major, C major, F major, C major, F major. The left hand provides a harmonic accompaniment with various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes. Dynamics are marked with *p* (piano) and *f* (fortissimo). The notation includes slurs, accents, and dynamic hairpins.

A második álzárlatnál a kopogás cisz-re helyeződik át a rövid fisz-moll kitérés miatt. Az A-dúr szakaszhoz visszavezető ütemben a gisz-orgonapont enharmonikusan visszaváltozik asz-szá.

A lerövidült visszatérés alkalmával a folyamat már az újratekzés második ütemében megszakad és a 81. ütem végén levő, kiemelt 9-csúcpont után rövid, lehalkuló kóda következik, amelynek utolsó ütemében a megszakítás helyén már egyszer leállt, de utána újra megindult makacs kopogás végre nyugvóponthoz érkezik.

16. *b*-moll, Presto con fuoco, ♩

9-csúcsangról leereszkedő hangsúlyozott, kemény domináns-akkordok vezetnek be a darabot. Az ezután következő szüntelen mozgású, viharzó, nagy magasságra is felfutó tizenhatodokat szinkópálva lüktető, dobogó akkordok kísérik. (A *b*-moll hangnem, a szenvedélyes lüktetés, a több ütemen át tartó tonikai akkorddal indítás a kb. ez időben keletkezett *b*-moll szonáta kezdő témájára emlékeztet.)

A kétféle zenei mondat (2-9. és 10-17. ütem) variáltan visszatér, így variált kéttagú formának minősíthetjük a darabot. A szüntelenül viharzó motívumok azonban egymásba olvadnak, lezárást jelentő kadencia csak a darab végén található. Visszatéréskor különösen a második tag változik meg erősen: szekvencia és újra indítás 20-ütemessé bővíti ki ezt a részt. A változásokat a hangnemi felépítés vál-

tozása is jelzi. Az 1. rész (2-9. ütem) hangneme végig b-moll (I-IV_{6/4} VII₇- I akkordokkal). A 2. rész (10-17. ütem) c-moll és Desz-dúr hangnemi kitérés után szintén a b-moll alaphangnemben folytatódik. Az első rész a variált visszatérés alkalmával, a 21. ütemtől, Desz-dúrba modulál, ami a hangulat árnyalatnyi kivilágosodását, enyhülését jelzi. A 2. rész variált visszatérésekor (a 26. ütemtől) jelentős a hangnemi harmóniai eltérés. Az eredetinel terccel magasabb (tercokon) kezdő ütemek hangneme desz-moll, innen ereszkedő szekvenciával a távoli h-mollba, á-mollba jut el, utána enharmonikus moduláció vezet vissza a b-moll alaphangnembe. A 31-32. ütemek hangneme a párhuzamos Desz-dúr. A 26. ütemben kezdődő rész harmóniai a következők:

(op.28/16)

Az ereszkedő kromatikájú uniszónó bizonyos hangnemen kívüliséget teremt, utána (a 40. ütemben levő nápolyi akkord, Cesz-dúr kivételével) már végig megmarad az alaphangnem. A 42. ütemtől újabb viharos uniszónó emelkedik egyre jobban felerősödve a kontra oktávtól a négyvonalas oktávig, végül két erőteljes akkord zárja le a művet.

17. *Asz-dúr*, Allegretto, 6/8

A szerenád jellegű *Asz-dúr* prelűdben olaszos vonások is felfedezhetők. A rondószerkezetű darab könnyed, derűs témájának domború ívű motívumai, lüktető akkordjai, motívumvégi hangpárjai mind erre utalnak. A kétütemes bevezető megszólaló téma 8+8-ütemes nagyperiódus *Asz-dúrban*. A harmonizálás általában

nem lépi át a klasszikus kereteket, de a felrakás módja „chopini” és például a 6. ütemben szubdomináns váltóakkord (két V_7 közötti IV. fok), a 7. és 17. ütemben nónakkord, a 9. ütemben pedig sixte ajoutée-val kiegészített I. fok helyezkedik el:

(op.28/17)

The image displays three systems of musical notation for the piano accompaniment of Chopin's Nocturne Op. 28, No. 17. Each system consists of a grand staff with a treble and bass clef. The first system begins with a piano (*p*) dynamic marking and a first ending bracket. The notation features a mix of chords and melodic lines, with some notes marked with accents. The key signature is three flats (B-flat major/C minor), and the time signature is 3/4.

Az Á-dúrban (enharmonikus nápolyi hangnemben) induló első közjáték az emelkedő szekvencia és a hangnemváltozások miatt egyre szenvedélyesebbé válik, itt valamilyen „szerelmi vallomásról” lehet szó... A közjáték vége felé a szekvencia irányt változtat, lehalkul, lecsendesedik. A hangnemek: Á-dúr, cisz-moll, É-dúr (szekvenciális gisz-moll, fisz-moll kitéréssel). A modulációk helyén szűk terces, bőv. szextes átmenő akkordok közelítik meg az új hangnem dominánsát, a levezető ütemekben plagális fordulat (mollszubdomináns – I. fok) ismétlődik. A témához visszavezető ütemben újabb enharmonikus csere történik: É-dúr III. foka enharmonikus asz-moll I. fokával. Vázlatosan

(op.28/17)

A rondótéma *ff* hangerővel, sokhangú akkordokkal, kopulázott basszusdobbantásokkal, rövidítve tér vissza. A 42. ütemben levő félzárlat után kromatikus lépéssel É-dúrba vált át és nyomban elkezdődik az újra halk, lírikus második közjáték. Ebben is emelkedő, majd a csúcsponttól lefelé lépkedő szekvencia következik egymás után. A mollszubdominánst magában foglaló levezető motívum olyan, mint az első közjátékban, de a hangnem itt É-dúr helyett Esz-dúr, így nincs szükség visszamoduláló ütemekre, hiszen az Esz-dúr akkord a négyütemes

lűkítés során funkciót vált: az alaphangnem dominánsaként készíti elő a visszatérést. A második közjáték hangnemei: E-dúr. Esz-dúr, D-dúr, végül fiszmoll érintésével Esz-dúr. A hangnemváltozások helyén kromatikus, enharmonikus átmenetek találhatók. A második közjáték harmóniai:

(op.28/17)

The image shows three systems of handwritten musical notation for piano, measures 43-47. The first system is labeled '43.-' and shows a treble and bass clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a 3/4 time signature. The second system continues the piece. The third system shows a melodic line in the treble clef with a slur over the first two measures and a fermata over the last two measures, and a bass line with a slur over the last two measures. The notation is in ink on aged paper.

A harmadszorra visszatérő rondótémában búcsúzást, távolodást érzékeltetnek basszus hangsúlyozott tonikai dobbantásai. (Az egészen halk, letompított dinamika miatt a *sf* hangsúlyok nem lehetnek túl erősek.) A mollszubdominánst – tonikát váltó záró motívumhoz rövid kóda csatlakozik.

24. *d*-moll Allegro appassionato, 6/8

A mű formai és hangnemi felépítése a következő:

Kíséret előzetes	2 ütem	<i>d</i> -moll
A	4+4+5 ütem	<i>d</i> -moll- <i>d</i> -moll-F-dúr
„Abgesang” (toldalék)	4 ütem	<i>a</i> -moll
Kíséret előzetes	1 ütem	<i>a</i> -moll
A ₅	4+4+5 ütem	<i>a</i> -moll- <i>a</i> -moll-C-dúr
„Abgesang”	4 ütem	<i>e</i> -moll
Átvezetés	1 ütem	<i>c</i> -moll
A-feldolg.	12 ütem	<i>c</i> -moll-Desz-dúr- <i>d</i> -moll
A _v	15 ütem	<i>d</i> -moll
Kóda	12 ütem	<i>d</i> -moll

A hangnemi felépítés viszonylag egyszerű, valamilyen monotematikus szonátaszerkezet rendjét követi. A tonikai első szakasz a domináns mollban ismétlődik, majd a feldolgozás jellegű következő részben – 2 mollt és – 4 kvinttávolságú, közös tercű dűrt érint. A visszatérő szakasz és a kóda végig a tonikai hangnemben szól.

A csúcshangokra felugró, agitatív törtakkordokból álló ostinato kíséret határozza meg a mű karakterét. A kíséret állandó mozgása csak az utolsó ütemekben, a nyomatékosan kopogó három magányos hang helyén szűnik meg. A kíséret felett – ugyancsak törtakkorddal induló – széles ívű dallam hangzik. A mű első felében hosszú skálák, futamok robognak fel és le, a négyvonalas magasságot is elérve. Az 51. ütemtől induló visszatérő szakaszban az erőteljes oktávkopulázás után *ff* hangerejű kromatikus tercmenet robog lefelé a négyvonalas f-csúcshangról. A kódában háromszor rohan le 4 és 7 oktávot végigszántó futam. Mindez rendkívül magával ragadó, forradalmi hangú, virtuóz előadási darabot eredményez. A 24. számú prelúd valóban méltó záróköve a sorozatnak.